

J. PAWEŁ GIEORGICA

INSTYTUT ADMINISTRACJI, SAMORZĄDU I PRAWA
WYDZIAŁ NAUK EKONOMICZNYCH I PRAWNYCH
UNIwersytet PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY W SIEDLCACH
E-MAIL: PAWLICA1@GMAIL.COM

SŁAWOMIR BARTNICKI

INSTYTUT SOCJOLOGII
UNIwersytetu W BIAŁYMSTOKU
E-MAIL: SLAWOMIR@UWB.EDU.PL

KARTA POLAKA A TOŻSAMOŚĆ NARODOWA. PRZYKŁAD POLAKÓW W BIAŁORUSI

Wprowadzenie

Badania świadomości narodowej Polaków zamieszkałych za wschodnią granicą były dotychczas ważne głównie z powodów prowadzonej polityki historycznej. Oderwana od macierzy polska mniejszość narodowa w ciągu lat, które upłynęły od II wojny światowej poddawana była agresywnej polityce wynaradawiania. Doprowadziło to m.in. z jednej strony, do stopniowego zanikania polskiej świadomości narodowej licznych jeszcze skupisk Polaków na Wschodzie, a z drugiej strony, do zróżnicowania typów i rodzajów polskiej tożsamości narodowej, określanej na podstawie różnych kryteriów. Praktycznie, w każdym lokalnym środowisku polskim na terenach republik byłego ZSRR występowały w różnym natężeniu wielorakie cechy polskości stosowane do określania tożsamości własnej i innych.

Po 1990 roku sytuację mniejszości polskich dodatkowo coraz silniej zaczęła określać polityka ekonomiczna państwa polskiego. Polska, zwłaszcza po wejściu w 2004 roku do Unii Europejskiej stawała się coraz bardziej atrakcyjna. Zaczęła być postrzegana jako kraj udanej transformacji i relatywnie większych możliwości ekonomicznych. Ustanowienie Karty Polaka (KP) wzmogło zainteresowanie narodowymi korzeniami polskości. Spowodowało to wzrost zainteresowania polską kulturą, zwłaszcza nauką języka, ponieważ uznano to za klucz do poprawy własnego statusu materialnego. Pozostający za wschodnią granicą

potomkowie obywateli polskich zaczęli być także postrzegani już nie tylko jako pokrzywdzony przez historię ważny kapitał kulturowy, ale także ważny potencjał ekonomiczny i polityczny przydatny do realizacji celów i strategicznych interesów państwa polskiego.

Mimo licznych represji, wysiedleń i ewakuacji Polaków na Wschodzie potencjalne zasoby polskości pozostają wciąż znaczne. Według urzędowych danych statystycznych, Polaków na Litwie jest około 200 tys. (6,6% całości ludności), [*Lietuvos* 2012]. Na Ukrainie (według ostatniego spisu z 2001 roku), zamieszkuje 144 tys. Polaków (0,3% ogółu)¹. Na Białorusi według wyników spisu z 2009 roku do polskiego pochodzenia przyznawało się najwięcej, bo 295 tys. obywateli tego kraju (3,1% ogółu). Mniej oficjalne szacunki podają jednak, że może ich być nawet około 500 tys.²

Tożsamość narodową Polaków dotychczas określano zasadniczo w odniesieniu tylko do dwóch kryteriów:

- 1) wyznania religijnego, co powodowało przyjmowanie zdecydowanie za wyższej liczebności Polaków;
- 2) języka, co powodowało z kolei zasadnicze zmniejszenia liczebności Polaków, (np. na Białorusi, w większości Polacy rozmawiają po rosyjsku, a na Ukrainie po ukraińsku).

Brakuje badań opartych na bardziej pogłębionych kryteriach samoidentyfikacji narodowej wyrażanej poprzez swobodne deklaracje przynależności narodowej czy działania. Wiedza o liczebności Polaków na Wschodzie nie wykroczyła więc poza nieaktualne, często zafałszowane wyniki spisów powszechnych, które niejednokrotnie służyły jako użyteczne narzędzia wynaradawiania.

Obecnie, w związku z intensywnym procesami integracyjnym zachodzącymi w Europie Centralnej i Wschodniej, nie tylko w Polsce, istnieje duże zapotrzebowanie na podejmowanie badań przeobrażeń świadomości mniejszości narodowych zamieszkałych na pograniczach między państwami. Chodzi więc o określenie nowych kryteriów narodowościowych, stopnia aktywizacji poczucia tożsamości narodowej, statusu mniejszości w warunkach otwierających się kontaktów zewnętrznych z macierzą lub w ramach szerszych struktur organizacyjnych, jak UE, autonomie czy federacje.

Ustalenie stanu faktycznego oraz dokonujących się zmian tożsamości narodowej Polaków na Wschodzie wzmogło się w Polsce niewątpliwie dzięki wpro-

¹ www.2001.ukrcensus.gov.ua [20.11. 2012]

² Wskazywać na to może fakt, że około 220 tys. obywateli Białorusi podczas spisu nie określiło swojej narodowości (lub nie została ona wpisana w arkusz spisowy) i są być może wśród nich także Polacy, http://belstat.gov.by/homep/en/census/2009/pc_results.php [20.05.2014]

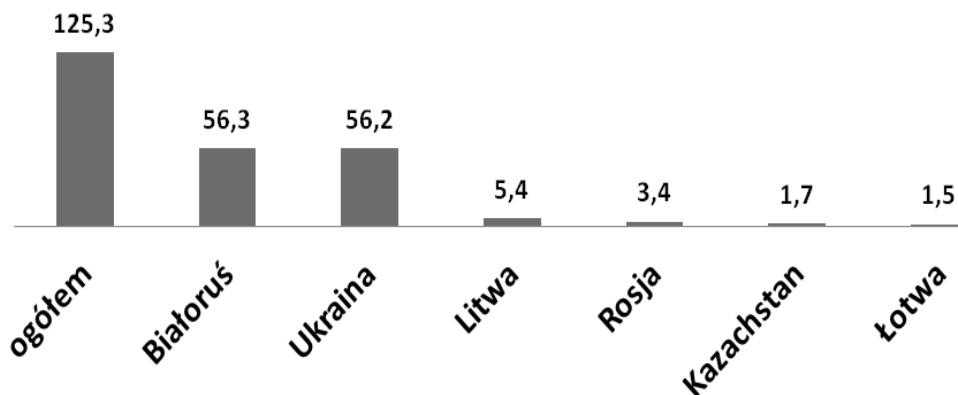
wadzeniu **Karty Polaka** w 2007 roku. Formalnie KP nie jest nadaniem obywatelstwa, lecz jedynie dokumentem potwierdzającym przynależność do narodu polskiego ustanowionym specjalnie dla obywateli 15 państw byłego ZSRR, przyznawanym osobom pochodzenia polskiego żyjącym w krajach, których władze nie uznają podwójnego obywatelstwa. Rozwiązanie takie nie jest europejskim precedensem. Poprzednio znalazło ono swoje najszersze zastosowanie na Węgrzech [Szymanowska 2011], (Karta Węgry – wprowadzana od 2002 roku), a następnie rozwiązanie takie wzbudziło zainteresowanie na Litwie, Białorusi, w Słowacji, Rosji, a także w formule, tzw. „Niebieskiej Karty” dla mniejszości tureckiej w Niemczech (około 2 mln).

W Polsce szacowano, że Kartę Polaka docelowo będzie miało około 1 mln osób. W 2013 roku złożono prawie 28 tys. wniosków o wydanie Karty Polaka; a od 2009 roku ogółem rozpatrzono 125 tys. wniosków (rysunek 1)³. Powodem mniejszego niż początkowo sądzono zainteresowania mogą być zarówno niechęć wobec KP stanowiska rządów Białorusi i Litwy, jak też dosyć symboliczne korzyści. Mają one bardziej charakter zadośćuczynienia moralnego czy wzmocnienia organizacji polonijnych, niż dają jakieś realne korzyści materialne dla indywidualnych osób. Te drugie dotyczą m.in.: refundacji wizy, ułatwień w poruszaniu się po Polsce, dostępu do polskich szkół i uczelni, (która płaci składkę na ubezpieczenie zdrowotne za studenta, gwarantuje ułatwienia w uzyskiwaniu stypendiów), a także dają możliwości podejmowania pracy i prowadzenia działalności gospodarczej w RP (jeśli prowadzi to do wypracowania jednego roku ubezpieczenia osoby te dostaną w razie potrzeby także zasiłek dla bezrobotnych), otrzymania pomocy medycznej w nagłych wypadkach oraz możliwości uzyskania i zezwolenia na bezterminowy pobyt w Polsce⁴.

³ Według raportów służby konsularnej MSZ główny ciężar realizacji ustawy o Karcie Polaka przypada na polskie urzędy konsularne w Ukrainie i Białorusi, które realizują 90% wniosków. Najwięcej wniosków wpływa do Konsulatu Generalnego RP we Lwowie, następnie do Konsulatu Generalnego RP w Grodnie (przyznano tam około 26 tys. KP) oraz placówek konsularnych w Brześciu, Mińsku, Winnicy. Najwięcej problemów z wykonywaniem postanowień ustawy o Karcie Polaka występuje na Białorusi. Władze białoruskie są przeciwne realizacji ustawy na jej terytorium. Odnotowywane są przypadki zastraszania osób posiadających Kartę Polaka, co powoduje, że wiele osób obawia się aplikować o nią z obawy przed możliwymi represjami. <http://www.msz.gov.pl/resource/3d6a430a-d0c4-425a-8647-02ae7b4128f8:JCR> [20.05.2014] oraz <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2520DA68> [20.05.2014].

⁴ Przykładowo, http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polonija/karta_polaka [15.05.2014].

Rysunek 1. Liczba wniosków o wydanie Karty Polaka w latach 2008-2013 [tys.]

Źródło: Rada do spraw Polaków na Wschodzie.

Wprowadzenie KP daje jednak nowe możliwości określenia pozostającego jeszcze potencjału polskości na Wschodzie, w szczególności:

- zbadania, w jakim stopniu KP sprzyjać może realizacji zarówno indywidualnych celów życiowych polskich mniejszości narodowych, jak i realizacji interesów państwa polskiego w integrującej się Europie;
- określenia, w jakim stopniu stan tożsamości narodowej jest konstruowany lub aktywizowany przez KP;
- ustalenia wpływu realizacji programu KP na możliwą skalę międzynarodowej migracji do Polski oraz szerzej, na kształt polskiej polityki imigracyjnej, jej skutków dla rynku pracy.

Dotychczas Polacy z poszczególnych byłych republik ZSRR byli traktowani (niewłaściwie) zarówno przez społeczeństwo, jak i władze polskie jako niechciana, jednolita wewnętrznie kategoria. Program KP umożliwił przeprowadzenie analiz świadomości narodowej przy zastosowaniu nowego paradygmatu badawczego Rogera Brubakera [2004], opartego na jednoczesnym odniesieniu do „zagranicznej ojczyzny” i własnego państwa.

Praktyczne wykorzystanie wyników badań empirycznych dotyczyć może szacowania potencjału, możliwości generowanych przez Polaków na Wschodzie dla naszej polityki migracyjnej, rynku pracy, także polityki regionalnej. Decydenci w swoich planach na ogół nie dostrzegają tego segmentu rynku, który jest generowany przez starających się i posiadających już Kartę Polaka. W sytuacji zapaści demograficznej (szacowany ubytek około 1,5 mln rąk do pracy w ciągu następnej dekady) oraz utrzymywania się wysokiej fali emigracji po roku 2004 (brak fali zwrotnej – około 2 mln emigrantów, którzy wiążą

swoją dalszą aktywność życiową bardziej z miejscem emigracji), polska gospodarka staje przed groźbą deficytów w ramach wysoko kwalifikowanych i wyspecjalizowanych grup zawodowych, jak lekarze, informatycy, inżynierowie. Problem ten może być częściowo rozwiązany przez istnienie uwarunkowań przyciągających do Polski posiadaczy Karty Polaka. Tym bardziej, że w świetle wstępnego rozeznania pilotażowego wynika, że beneficjenci KP posiadają już w dużym odsetku poszukiwane wykształcenie (techniczne), zgłaszają aspiracje do nauki w Polsce, a ich preferencje kultury, także korporacyjnej, są zbieżne ze wzorami występującymi w Polsce. Niedostrzeżenie tego problemu skutkować może tym, że polska gospodarka nie wykorzysta utworzonej w Karcie Polaka możliwości zaspokojenia rosnących ubytków emigracyjnych obserwowanych po 2004 roku.

W świetle dotychczasowych ustaleń Polacy na Wschodzie, przy całym swoim zróżnicowaniu, charakteryzowali się słabo ugruntowanym poczuciem polskiej tożsamości narodowej, zarówno według tradycyjnych (etnicznych), jak i nowych (politycznych) oraz potencjalnych (obywatelskich) kryteriów identyfikacji narodowej. Na Wschodzie została ona ukształtowana na gruncie kryteriów tradycyjnych (przydatnych bardziej misji Kościoła rzymskokatolickiego niż państwa) i obecnie jest dosyć „rozmyta”, niespójna wewnątrznie. W warunkach otwierających się kontaktów zewnętrznych (z macierzą i UE), zakładać można pojawianie się nowych kryteriów tożsamości narodowej, zwłaszcza wśród młodszych uczestników programu KP. Ich dążenia wpisują się w założenia modelu narodowej tożsamości przejściowej (pogranicza), kształtującej się pomiędzy wartościami cywilizacji wschodniej i zachodniej. Może być to korzystne z punktu widzenia poszerzania procesu integracji europejskiej czy budowania mostów porozumienia między Polską a państwami za wschodnią granicą. Karta Polaka może też sprzyjać realizacji celów życiowych młodej generacji polskiej mniejszości. Duża motywacja do tworzenia i utrzymywania ścisłych więzi z macierzą (podejmowania nauki, poszukiwania zatrudnienia, osiedlania się w Polsce i wiązania własnej aktywności życiowej z Polską) jest pochodną ich specyficznych cech społeczno-demograficznych oraz ruchliwości społecznej (np. umiejętności przekraczania granic). Można przyjąć, że wśród badanych Polaków ze Wschodu występują co najmniej dwie strategie:

- 1) strategia aktywna, wiązania swoich perspektyw życiowych, losów z Polską (analogicznie do nabywania na loterii zielonej karty w USA);
- 2) strategia zachowawcza, gdzie KP pozostaje głównie instrumentem będącym udogodnieniem indywidualnej aktywności życiowej, (zwłaszcza ekonomicznej, w tym: zarobkowej).

Stan tożsamości narodowej może być konstruowany lub aktywizowany przez KP, która uruchomiła mechanizm konstruowania nowej tożsamości na gruncie starych i/lub nowych, dotychczas mniej akcentowanych kryteriów: pochodzenia, polskich przodków w połączeniu z uniwersalnymi wartościami (wolność, prawa człowieka i obywatela). Choć liczba przyjeżdżających do Polski posiadaczy KP ze Wschodu wykazuje obecnie relatywnie mały (w stosunku do programu wymiany przygranicznej) wzrost i nie ma dotychczas znaczących konsekwencji dla polskiej polityki imigracyjnej, to można zakładać, że cechy osób starających się o KP w dużej mierze wykazywać będą koherencję na zapotrzebowanie rynku pracy i będą wywierać wpływ na jego kształtowanie (np. nowy rynek edukacyjny), nowej polityki imigracyjnej, polityki rynku pracy i edukacji oraz polityki regionalnej, zwłaszcza w Polsce Wschodniej. Rezultaty m.in. takich procesów i ich badań mogą także znacząco pomóc w demokratyzacji krajów za wschodnią granicą.

Projekt badawczy, którego jedynie częścią jest badanie pilotażowe prezentowane w tym artykule, zakłada ewaluowanie tożsamości narodowej według nowych reguł badawczych – nie według kategorii przypisania, ale kategorii wyboru i świadomego konstruowania swojej tożsamości narodowej (tożsamość konstruowana) w nawiązaniu do takich teoretyków tożsamości narodowej, jak: B. Anderson, R. Brubaker, Z. Bauman, a w Polsce m. in. J. Szacki, J. Kiliński, E. Nowicka i inni. W krajach takich, jak: Białoruś oraz Ukraina mamy do czynienia z aktywizacją procesów tworzenia się narodów białoruskiego i ukraińskiego, których tożsamość jest konstruowana m.in. na zasadzie opozycji wobec Rosjan i Polaków, w tym Polaków na Wschodzie, ale także w następstwie wyborów cywilizacyjnych pomiędzy Wschodem i Zachodem. Procesy te aktywizują kształtowanie się polskiej tożsamości narodowej, która nie mieści się w głównych nurtach tożsamościowych wyróżnionych krajów, ale jednocześnie bardzo wspiera orientację zachodnią. Aktywność mniejszości polskiej na Wschodzie staje się ważnym kryterium do wytwarzania się naukowego opisu pogranicza cywilizacyjnego (nowa kategoria badawcza) pomiędzy Wschodem a Zachodem, pogranicza, które coraz bardziej przybiera charakter społeczno-kulturowy i jest sporem o wartości podstawowe człowieka. Wyniki badań będą także podstawą do uzasadnienia nowego stanowiska teoretycznego w postaci koncepcji i stanu transnarodów na pograniczach.

Podstawą do dalszych badań, które będą weryfikować powyższe założenia, są wyniki badań przeprowadzonych w pierwszej połowie 2013 roku w stolicy Białorusi. Badanie prowadzono wśród osób starających się o KP, w momencie, w którym te osoby kończyły kurs przygotowawczy do rozmowy z Konsulem RP w Mińsku na Białorusi, w celu uzyskania tego dokumentu.

Aktualny stan badań

Tożsamość narodowa jest jednym z głównych pojęć w socjologii. W tym obszarze prowadzi się bardzo liczne badania. Badania nad tożsamością narodową Polaków na Wschodzie (szczególnie w Republice Białoruś oraz na Ukrainie) były już prowadzone przez takie ośrodki w Polsce, jak Katolicki Uniwersytet Lubelski, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Jagielloński oraz Uniwersytet Warszawski. W Republice Białoruś prace badawcze nad tożsamością polskiej mniejszości narodowej są prowadzone w Instytucie Socjologii Białoruskiej Akademii Nauk oraz na Uniwersytecie im. Janki Kupały w Grodnie. Cechą podstawową dotychczasowego dorobku było badanie tradycyjnej tożsamości narodowej przez stosowanie zobiektywizowanych kryteriów przynależności narodowej, a konkretniej, dobór respondentów w zasadzie według dwóch kryteriów: wyznania rzymskokatolickiego, co powodowało przyjmowanie zdecydowanie zawyżonej liczebności Polaków w Republice Białoruś lub kryterium językowego, co powodowało zasadnicze zmniejszenie liczebności Polaków (ponieważ w większości Polacy używają języka rosyjskiego). Brak było badań, w których podstawą dotarcia do polskiej mniejszości na Wschodzie byłaby autoidentyfikacja narodowa wyrażona przez deklaracje przynależności narodowej lub działania (zachowania, które potwierdzałyby polską tożsamość narodową). W zasadzie brakuje wiedzy o mniejszościach polskich w Republice Białoruś oraz na Ukrainie, wykraczającej poza organizowane w tych krajach wyniki spisów powszechnych, które stosują tradycyjne kryteria i wskaźniki przynależności narodowej, które nadto nie wzbudzają zaufania, szczególnie wśród mniejszości narodowych.

Dotychczas obiektem badań nie były osoby ubiegające się o Kartę Polaka, w momencie poprzedzającym jej uzyskanie. Nie realizowano również tego typu badań na terytorium Białorusi. Takie podejście daje możliwość określenia tożsamości narodowej w grupie osób poddawanych wieloletniemu wynarodowieniu, w tym przypadku przez ewaluację tradycyjnych kryteriów tożsamości narodowej.

Metodologia i założenia badawcze

Badanie realizowano od marca do końca lipca 2013 roku w Mińsku na Białorusi. O udział proszono osoby, które w momencie jego realizacji ukończyły kurs przygotowujący do rozmowy z Konsulem RP w Mińsku, której wyni-

kiem może być decyzja o przyznaniu Karty Polaka. Organizatorem kursu jest Czesław Bieńkowski w ramach ПВГШ-Бизнес-Образование⁵. Przedmiotami kursowymi są język polski, historia, kultura, tradycja i zwyczaje polskie. Celem kursu jest przygotowanie do rozmowy z Konsulem RP, który weryfikuje spełnianie przez ubiegającego się o Kartę Polaka kryteriów zawartych w ustawie z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka, niezbędnych do przyznania dokumentu – Karty Polaka. Kryteria zawarte w przedmiotowej ustawie, które należy spełnić, aby otrzymać KP, bazują na tradycyjnej – etnicznej – koncepcji tożsamości narodowej [Ustawa 2007, art. 2].

Problem główny badania można sprecyzować następująco: jaka jest kondycja polskiej tożsamości narodowej wedle etnicznych, tradycyjnych kryteriów więzi narodowej, wśród ubiegających się o dokument KP? Przyjęto następujące założenie badawcze: w badanej grupie istnieje jedynie słabo ugruntowane poczucie polskiej tożsamości narodowej. Konceptualizację i operacjonalizację głównego pojęcia badania – tożsamości narodowej – dokonano według tradycyjnych kryteriów tożsamości narodowej, co koresponduje z zapisami w ustawie o Karcie Polaka. Dlatego przyjęto następującą definicję, w której zakłada się, że polska tożsamość narodowa ujawniana jest przez występowanie takich elementów, jak: znajomość języka polskiego w stopniu co najmniej podstawowym oraz znajomość i kultywowanie polskich tradycji i zwyczajów, samoidentyfikację przynależności do narodu polskiego oraz deklarację, iż przodkowie badanych byli/są narodowości polskiej (przynajmniej jeden rodzic, przynajmniej jedna osoba z dziadków, ewentualnie dwoje pradiadków).

W odniesieniu do warunków zapisanych w ustawie o Karcie Polaka zrezygnowano z kryterium legitymowania się polskim obywatelstwem przez przodków badanych oraz kryterium aktywności w organizacji polskiej albo polonijnej, w zakresie „działalności na rzecz języka i kultury polskiej lub polskiej mniejszości narodowej przez okres co najmniej ostatnich trzech lat” [Ustawa 2007, art. 2, ust. 1, pkt 3]. Wedle przedmiotowej ustawy, kryterium przodków narodowości polskiej lub legitymujących się polskim obywatelstwem jest zastępcze z kryterium aktywności w organizacji polskiej albo polonijnej. Dowodem na spełnianie tego ostatniego jest zaświadczenie od takiej organizacji. Zresztą, samo legitymowanie się polskim obywatelstwem nie musi czynić zażość komponentowi tożsamościowemu przynależności do narodu polskiego.

Należy pamiętać, że wskazywane kryteria tożsamości narodowej cechuje pewna uznaniowość i brak ostrości, zarówno w przedmiotowym badaniu, jak i zapisach ustawy o Karcie Polaka. W prowadzonym badaniu trudno

⁵ <http://pvgsh.deal.by/> [20.05.2014]

jest zweryfikować stopień znajomości języka, wówczas gdy stosuje się jedynie ankietę audytoryjną o określonych, racjonalnych ramach czasowych jej trwania. To samo dotyczy deklaracji poznania i kultywowania polskich świąt czy tradycji i zwyczajów. Mniejszy w tym zakresie problem od strony operacjonalizacji stwarzają zmienne: samoidentyfikacja oraz posiadanie przodków narodowości polskiej. W pierwszym przypadku jako wskaźnik samoidentyfikacji przyjęto zgodę badanego ze stwierdzeniem: *ja jestem Polką/Polakiem*. Przyjmuje się jednocześnie, że na potrzeby badania i z powodu przyjętej definicji pojęciowej, wtórne znaczenie ma uzasadnianie przez badanych takiego stanu rzeczy przez powoływanie się na komponent tożsamościowy (*jestem Polką/Polakiem; czuję się Polką/Polakiem; wychowana w tradycjach polskich*) i/lub powoływanie się przez badanych na komponent administracyjny (*pradziadkowie byli Polakami – mam dokumenty; rodzice są Polakami mam metrykę urodzenia; na podstawie dokumentów z archiwum*). Postępowanie takie jest uzasadnione tym, że badani w celu otrzymania Karty Polaka muszą pisemnie zadeklarować przynależność do narodu polskiego [Ustawa 2007, art. 2, ust. 1, pkt 2]. Deklaracja taka nie wymaga jakiegokolwiek uzasadnienia. Natomiast w badaniu, ze względów poznawczych, proszono o wytłumaczenie przez badanych takiego stanu rzeczy, ponieważ powoływanie się przez badanych na komponent tożsamościowy świadczyć może o silniejszej internalizacji tożsamości narodowej, niż powoływanie się w takim uzasadnieniu jedynie na komponent administracyjny. Można sformułować hipotezę szczegółową: większość badanych wykazuje w samoidentyfikacji narodowej komponent administracyjny.

Badanie realizowane było za pomocą ankiety audytoryjnej, stąd nie dało się uniknąć braków odpowiedzi, choć ich udział byłby najprawdopodobniej większy w sytuacji zastosowania ankiety rozdawanej. Nie było możliwości stosowania badań jakościowych, co zubaża od strony metodologicznej trafność i rzetelność procedury badawczej, zważywszy na obiekt badań. W badaniu wzięło udział 150 osób, z czego do analizy z powodu braków, zakwalifikowano 125 kwestionariuszy.

Przedstawiane badanie ma charakter pilotażowy i oferuje wnioski w zakresie potencjalnych dalszych działań badawczych, np. z uwzględnieniem obywatelskich kryteriów tożsamości narodowej.

Cechy społeczno-demograficzne badanych

Wszyscy badani to mieszkańcy Mińska i okolicznych miejscowości. Badana grupa okazała się w znacznym stopniu sfeminizowana – 70% kobiet. Nietypo-

wy jest również wiek badanych, średnia wieku wyniosła 30,6 lat; mediana 29 lat; najmłodszy uczestnik badania miał 15, a najstarszy 56 lat. Co trzeci badany deklaruje, że jego gospodarstwo domowe składa się z 3 osób (33,6%); co czwarty (25,6%), że z 2 osób. Co dziesiąty badany (12%) samodzielnie tworzy gospodarstwo domowe. Jedynie w przypadku 26,4% pytanym ich gospodarstwa domowe liczą 4 i więcej osób.

Badana grupa okazała się specyficzna również pod względem liczby lat kształcenia formalnego, afiliacji zawodowej, umiejscowienia w strukturze organizacyjnej i charakteru wykonywanej pracy. Wedle uzyskanych odpowiedzi, o KP w czasie przeprowadzania badań, ubiegają się przede wszystkim osoby, które mają za sobą średnio prawie 15 lat kształcenia formalnego (mediana w tym przypadku wyniosła 16 lat). Niemal co trzeci badany (28,4%) zajmuje stanowisko kierownicze, aż 78% pytanym deklaruje wykonywanie pracy umysłowej, jedynie co piąty badany (20,2%), twierdzi, że charakter wykonywanej pracy, to praca fizyczna i umysłowa, a tylko dwie osoby stwierdziły wykonywanie pracy *stricte* fizycznej. Ogólnie, niemal wszyscy badani są aktywni zawodowo. Jedynie dwie osoby, które nie studiują i nie uczą się, zadeklarowały, że w chwili badania są osobami bezrobotnymi. W sumie, 22% badanych studiuje; 6% uczy się; 2% odbywa staże i praktyki zawodowe; prawie 60% zadeklarowało wykonywanie pracy zawodowej. Nadto, 8 osób (6,5%) deklaruje, że nie pracuje zawodowo, ponieważ wychowuje dziecko.

Wykonywane zawody zgodnie z odpowiedzią badanych na pytanie otwarte: *obecnie pracuję jako...*, to przede wszystkim menedżer/kierownik (ogółem 17% wskazań, z czego prawie 70% to wskazania kobiet), księgowia (większość wskazań kobiet, w jednym przypadku księgowym jest mężczyzna – 15%); inżynier (ogółem prawie 13% wskazań, z czego 60% pochodzi od mężczyzn); ekonomisci (ogółem 10,5%, z czego 80% to kobiety). Kolejne zawody ze wskazaniem poniżej 10% to: wykładowcy, nauczyciele, trenerzy (ogółem 6,4%; z czego ponad 80% to wskazania pochodzące od kobiet), specjaliści związani z marketingiem (5,3% ogółu wskazań, wyłącznie kobiety). Tyle samo wyborów (wszystkie dotyczą mężczyzn) dotyczyło prac fizycznych wymagających kwalifikacji, jak np. ślusarz, frezer, krawcowa. Pozostałe najczęściej wskazywane aktywności zawodowe dotyczą informatyków (nieco ponad 4%, z czego połowa, to kobiety), oraz zawodów związanych z medycyną (pielęgniarki, analitycy laboratoryjni – wyłącznie kobiety). W badanej grupie znalazło się 3 lekarzy (wskazania kobiet) oraz 3 sprzedawców (2 kobiety i jeden mężczyzna); nadto, 3 pracowników biurowych (wyłącznie kobiety) oraz 3 przedstawicieli profesji artystycznych (kompozytor, malarz – kobiety). Pozostałe, mniej licznie reprezentowane zawody, to prawnicy, architekci. W przypadku aktywności zawodowych, zwy-

kle „zarezerwowanych” dla mężczyzn, w badanej grupie występuje znaczne sfeminizowanie.

Na pytanie o to, jak badani *oceniają swoje całkowite dochody (z pracy, najmu, emerytury/renty i innych źródeł)*, odpowiedziało w sumie 95,2% ogółu badanych. Najczęściej określano własne dochody jako *przeciętne* (56,3%); następnie jako *niskie* (21%), *wysokie* (7%), oraz *bardzo niskie* (5%). Co dziesiąty odpowiadający stwierdził brak jakichkolwiek dochodów.

Tradycyjne kryteria narodowościowe

Ocenię podlegały kryteria narodowościowe uznawane za tradycyjne. Ewaluowano w tym zakresie takie elementy, jak: ocena kompetencji językowych (stwierdzana przez deklarowaną znajomość w mowie i piśmie języka polskiego; częstotliwość posługiwania się językiem polskim w środowisku domowym badanych; ocena biegłości władania językiem polskim wśród reprezentantów poszczególnych pokoleń w rodzinach badanych); wyznaczenie; autoidentyfikacja przynależności narodowościowej oraz znajomość polskich zwyczajów i ich kultywowanie.

Własną znajomość języka polskiego w mowie i piśmie badani oceniali w dziesięciopunktowej skali, gdzie wybór jedynki oznaczał brak takiej umiejętności, według a wybór dziesiątki maksymalne jej nasilenie. Badani według własnych deklaracji mają lepiej posługiwać się językiem polskim w mowie niż w piśmie, (odpowiednio według średniej: 4,6 do 4,4 oraz według mediany: 5 do 4). Badani oceniając własną biegłość posługiwania się językiem polskim w mowie najczęściej przyznawali sobie 5 punktów (tak uczyniło 28% badanych), następnie 3 i 4 punkty (22,4%), w dalszej kolejności 6 punktów (12%). Z kolei w samoocenie władania językiem polskim w piśmie, najczęściej przyznawano sobie 3 punkty (28% badanych), następnie 4 punkty (24%) oraz 5 punktów (19,2%). Odpowiedzi badanych pod tym względem wykazują się znaczną koherencją deklaracji. Osoby oceniające słabo swoją znajomość języka polskiego w jednym wymiarze, podobne oceny ferowały w wymiarze drugim, ($r=0,7$).

Następnie badanych proszono o dokonanie ogólnej oceny własnej znajomości języka polskiego w porównaniu do osób, które badani znają osobiście i które w pracy, domu i/lub rozmowach towarzyskich posługują się językiem polskim. Odpowiedzi badanych korespondują z ich deklaracjami odnośnie samooceny znajomości języka polskiego w mowie i piśmie. Najwięcej pytanych deklarowało, że ich „ogólna” znajomość języka w porównaniu z innymi wypada średnio

(46,8%), słabą znajomość zadeklarowało 30,6%, a bardzo słabą 4,8% pytanych. Przy tym 5,6% badanych zadeklarowało niewiedzę w tym zakresie wynikającą z braku możliwości porównania. Ogółem, jedynie co dziesiąty badany jest przekonany, że w porównaniu z innymi, których zna i którzy posługują się językiem polskim, jego znajomość tego języka jest dobra, a tylko 2,4% badanych w takim porównaniu określiło własną znajomość języka jako bardzo dobrą.

Proszono także o odpowiedź na pytanie *czy i jak często w środowisku domowym badani prowadzą rozmowy w języku polskim*. Prawie połowa odpowiadających (48%) zadeklarowała, że w ich środowisku domowym w ogóle nie rozmawia się po polsku. W przypadku 36% pytanych rozmowy takie mają być sporadyczne, a jedynie 1,6% badanych zadeklarowało, że w ich środowisku domowym niemal codziennie używa się języka polskiego. Częstotliwość posługiwania się językiem polskim w środowisku domowym i deklarowany stopień jego znajomości ma związek z wiekiem domowników. Najczęściej języka polskiego w rozmowach prowadzonych w środowisku domowym używać ma najstarsze pokolenie. Im młodszy domownik, tym niższa częstotliwość posługiwania się językiem polskim w rozmowach w środowisku domowym.

Co istotne, wiek, liczba lat kształcenia formalnego, charakter wykonywanej pracy (umysłowa-fizyczna), zajmowane stanowisko, wysokość deklarowanych dochodów nie kształtują częstotliwości prowadzenia rozmów po polsku w środowisku domowym. Dopiero wyznanie oddziałuje na ten aspekt.

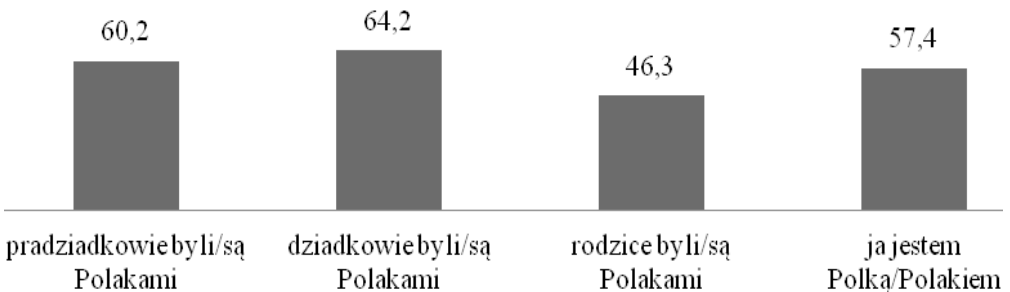
W przypadku tożsamości narodowej typu etnicznego istotną rolę odgrywa wyznanie. Wśród badanych przeważają osoby wyznania prawosławnego (56,8%), następnie katolicy (37,9%), protestanci (2,1%), a 3,2% spośród ogółu badanych określiło się jako niewierzący. Istotną informacją w kontekście wyznania jest częstotliwość uczestnictwa w praktykach i rytuałach religijnych. W przypadku niemal połowy badanych (47,6%) uczestnictwo to ma charakter ograniczający się jedynie do ważnych świąt; z kolei 12,1% deklaruje całkowity brak uczestnictwa w tego typu wydarzeniach. Największe natężenie uczestnictwa, bo częściej, niż raz w tygodniu dotyczy jedynie 7,3% pytanych; co dziesiąty pytany (10,5%) deklaruje uczestnictwo przynajmniej raz w tygodniu; 16,1% przynajmniej raz w miesiącu; a 4% przynajmniej raz na kwartał. Częstotliwość uczestnictwa w praktykach religijnych wykazuje zależności względem wyznania. W rytuałach religijnych częściej uczestniczą katolicy, niż prawosławni ($\chi^2=49,537; 15, p<0,001$); co trzecia osoba wyznania katolickiego (36,3%), określa swoje uczestnictwo jedynie z okazji ważnych świąt, podczas gdy ta sama deklaracja wybierana jest przez ponad połowę osób wyznania prawosławnego (57,4%). Jednocześnie 16,7% katolików ma uczestniczyć w prak-

tykach religijnych częściej niż raz w tygodniu, podczas gdy dotyczy to jedynie 1,9% prawosławnych.

Generalnie, wyznanie ma wpływ na częstotliwość prowadzenia rozmów w języku polskim w środowisku domowym badanych. Katolicy częściej, niż prawosławni, rozmawiają w domu po polsku, (Chi-kwadrat=12,65;4; $p < 0,05$). Jednocześnie, ani wyznanie, ani częstotliwość praktyk religijnych nie przekładają się na ocenę stopnia znajomości języka polskiego w mowie i piśmie, ani na samoocenę własnych kompetencji językowych w tym zakresie w porównaniu z innymi w otoczeniu badanych.

Istotną składową tożsamości narodowościowej jest autoidentyfikacja. Zmienna ta została poddana operacjonalizacji w ten sposób, że badanych proszono o odpowiedź na pytanie: *Wśród osób z mojej najbliższej rodziny: a) pradziadkowie są/byli Polakami; b) dziadkowie są/byli Polakami; c) rodzice są/byli Polakami; d) ja jestem Polką/Polakiem*. Badanych proszono o zaznaczenie prawdziwych w ich przypadku stwierdzeń, a następnie ich uzasadnienie *na jakiej podstawie tak sądzą*. Do samoidentyfikacji narodowościowej badanych, w szczególnym stopniu, odnosi się ostatnie stwierdzenie, gdzie istotne jest również to w jaki sposób badani tłumaczą własne stanowisko. Proporcje odpowiedzi akceptujących brzmienie powyższych stwierdzeń przedstawia rysunek 2.

Rysunek 2. Określenie przynależności narodowościowej członków rodzin badanych [%]

Źródło: obliczenia własne.

Badani najczęściej deklarowali, że ich dziadkowie i pradziadkowie byli/są Polakami. Poziom takich deklaracji zmniejsza się w przypadku rodziców badanych osób, a następnie wzrasta w przypadku zaszeregowania własnej osoby do narodu polskiego, co w tym przypadku może być dyktowane staraniami o Kartę Polaka. Ogółem 57,4% pytanych stwierdzało *ja jestem Polką/Polakiem*.

Co w tym przypadku interesujące, to strategia uzasadnienia takiego wyboru oraz relatywnie mały odsetek tego typu deklaracji.

Wśród wszystkich osób zgadzających się ze stwierdzeniem *ja jestem Polką/Polakiem*, najczęściej stosowanym uzasadnieniem było powoływanie się na komponent administracyjny. Deklaracje te uzasadniano pochodzeniem (*matka jest Polką; ojciec jest Polakiem; dziadkowie byli Polakami*), (42,6%) posiadaniem oficjalnych dokumentów (np.: *metryka; dokumenty z archiwum*), (14,7%). Powyższe uzasadnienia z dużym prawdopodobieństwem oznaczają to samo. W grupie 54,7% zgadzających się ze stwierdzeniem *ja jestem Polką/Polakiem*, pojawiło się także 14,7% uzasadnień akcentujących pochodzenie, lecz nie w tak konkretny sposób jak powyżej, (*mam krewnych albo jestem z pochodzenia Polką, mam polskie pochodzenie, wychowana w tradycjach polskich*).

Komponent tożsamościowy w swoich uzasadnieniach, wskazało 27,9% (*czuje się Polką/Polakiem; uważa się za Polkę/Polaka; jest Polką/Polakiem*).

Osoby stosujące komponent tożsamościowy w samoidentyfikacji narodowej nie wyróżniają się od reszty badanych ze względu na zmienne społeczno-demograficzne czy odpowiedzi na pozostałe pytania. To, co wyróżnia te osoby od pozostałych, to nieco częstsze wskazywanie posiadania większej liczby książek w języku polskim. Nadto, niemal wszyscy badani z tej kategorii swoją przyszłość po uzyskaniu KP wiążą z Polską. W większości osoby te wskazują, że chcą *pracować i studiować w Polsce* oraz jedynie *studiować w Polsce*.

W badaniu określano także znajomość polskich świąt, zwyczajów i tradycji, oraz ich kultywowanie przez badanych. W tym celu badanym zadano trzy pytania. W pierwszym proszono o wymienienie czterech dowolnych świąt w Polsce. Nieco ponad połowa pytanym (50,9%) była w stanie wymienić cztery święta; 16,4% wskazało pięć takich wydarzeń, z kolei 20,7% wymieniło trzy wskazania. W pozostałych przypadkach (12%) pytani wymieniali po jednym i po dwa przykłady świąt obowiązujących w Polsce. Najczęściej wskazywanym przez badanych przykładem było święto 3 Maja, następnie 11 Listopada, Boże Narodzenie, oraz Wielkanoc.

W drugim pytaniu tego bloku proszono badanych, aby wymienili przynajmniej cztery polskie zwyczaje. Co czwarta pytana osoba (26%) była w stanie to zrobić, co piąta (21%), wymieniła jedynie trzy zwyczaje obowiązujące w Polsce, pozostałe 31% pytanym podało po jednym i po dwa takie przykłady. Najczęściej wskazywano na zwyczaje związane z wigilią; następnie z Wielkanocą; i wreszcie samą wigilię.

W przypadku kultywowania świąt i zwyczajów najwięcej badanych było w stanie, w pytaniu otwartym, wymienić dwa tego typu wydarzenia (28,8%); do kultywowania trzech świąt-zwyczajów przyznaje się 20,8% pytanym; z ko-

lei na jedno takie wydarzenie wskazuje 19,2%. Jedynie 5,6% zadeklarowało, że obchodzi cztery lub pięć tego rodzaju wydarzeń. Pytani przyznawali się najczęściej do kultuwowania świąt Bożego Narodzenia, następnie świąt Wielkanocnych, wreszcie wskazywali na Wigilię. Badani licznie wskazywali również, że kultuwują takie święta, jak: Trzech Króli, 8 Marca, Boże Ciało, 1 Listopada, 1 Maja czy Niedziela Palmowa. Katolicy częściej przyznawali się do obchodów Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Prawosławni częściej wskazywali na kultuwowanie świąt niezwiązanych z religią. Jednocześnie, na 54 osoby określające własne wyznanie jako prawosławne, 11 z nich deklaruje kultuwowanie polskich świąt takich, jak Boże Narodzenie oraz Wielkanoc. Dodatkowo trzy osoby wyznania prawosławnego, przyznały się do obchodzenia Wigilii.

Kontakty z macierzą

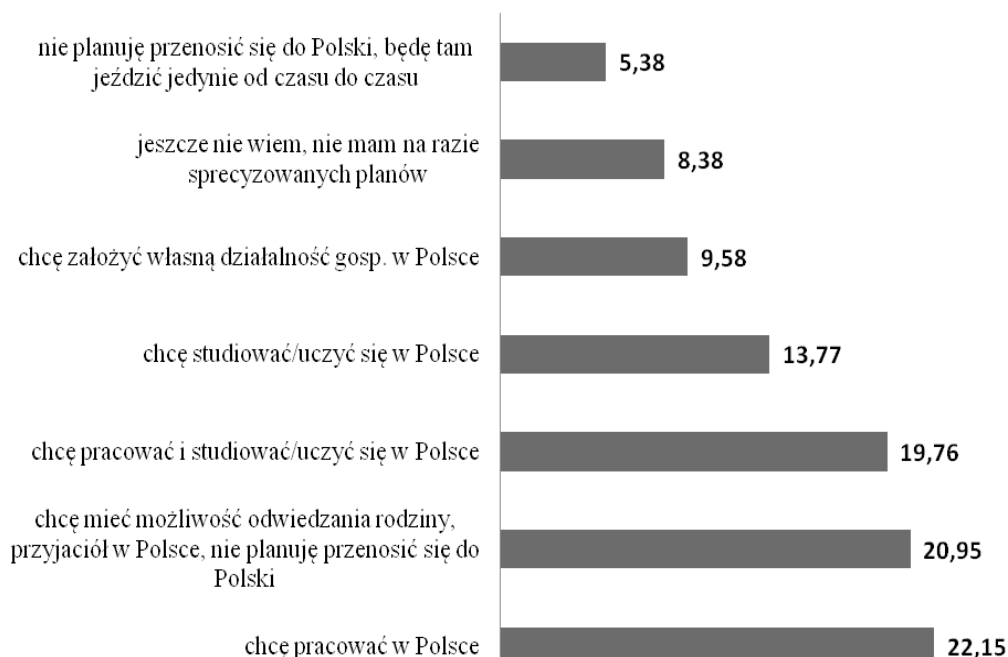
Niemal połowa badanych (47%) zadeklarowała, że do Polski przyjeżdża raz na kilka lat, co piąty (22%) odwiedza Polskę co najmniej raz w roku. Tylko 7% ogółu pytanych zadeklarowało, że przyjeżdża do Polski przynajmniej raz w miesiącu, kolejne 12% odwiedza Polskę przynajmniej raz na kwartał. Co trzeci pytany (29,6%) deklaruował pobyt na terenie Polski w ciągu ostatniego roku poprzedzającego moment badania, a 16,3% badanych przebywało w Polsce w ciągu ostatniego miesiąca.

Jako cel przyjazdu do Polski, najczęściej wskazywano: turystykę, handel, odwiedziny rodziny i krewnych, naukę i studia; odwiedziny znajomych spoza kręgu rodziny, prowadzoną działalność gospodarczą oraz pracę zawodową. Katolicy częściej (38%) niż prawosławni (16,7%), deklarują, że celem wizyt w Polsce są odwiedziny rodziny i krewnych. Katolicy również częściej niż prawosławni deklarują odwiedzanie osób spoza rodziny (10,3% w stosunku do 4,8%). Z kolei, osoby prawosławne częściej, niż katolicy odwiedzają Polskę w celach handlowych (40,5% – 24,1%) oraz w celach turystycznych (28,6% - 20,7%). Deklarowany cel wizyt w Polsce przekłada się w pewnym stopniu na używanie języka polskiego w rozmowach w środowisku domowym badanych. Jedynie osoby, których najczęstszym celem przyjazdów do Polski jest odwiedzanie rodziny i osób znajomych spoza kręgu rodzinnego deklarują codzienne używanie języka polskiego w rozmowach w środowisku domowym. W przypadku osób odwiedzających Polskę najczęściej w celach handlowych, 63,6% z nich stwierdza, że język polski w ogóle nie pojawia się w ich rozmowach w środowisku domowym. Dominujący cel wizyt w Polsce nie wykazuje natomiast współza-

leżności z samooceną kompetencji władania językiem polskim w piśmie. Marginalna jedynie współzależność w tym zakresie jest dostrzegalna w przypadku posługiwania się językiem polskim w mowie. Lepiej oceniają siebie osoby, których najczęstszym celem wizyt w Polsce jest odwiedzanie rodziny, krewnych oraz innych osób spoza kręgu rodzinnego.

Badanym zadawano również pytanie o ich osobiste plany związane z Polską, po fakcie uzyskania Karty Polaka. Odpowiedzi przedstawiono na rysunku 3.

Rysunek 3. Cele badanych związane z Polską po uzyskaniu Karty Polaka [%]

Źródło: obliczenia własne.

Co trzeci badany (34,7%), z uwzględnieniem wahających się (8,38%), po uzyskaniu KP nie planuje przenoszenia się na stałe do Polski. Pozostali (65,3%) deklarują chęć związania swej aktywności życiowej z Polską, głównie w zakresie pracy zarobkowej (22,15%) oraz łączenia nauki/studiów z pracą zarobkową (19,76%).

Osoby niemające w planach przenoszenia się do Polski po uzyskaniu KP, na tle pozostałych, charakteryzuje:

- relatywnie niższa samoocena znajomości języka polskiego w mowie i piśmie oraz niższa samoocena w tym zakresie w porównaniu do innych z otoczenia tych osób;
- rzadsze prowadzenie rozmów w języku Polskim w środowisku domowym;
- mniejsza deklarowana liczba kulturowanych polskich świąt i zwyczajów (Chi-kwadrat=9,546;4; $p < 0,05$);
- nieznanostwo polskich zwyczajów;
- rzadsze wizyty w Polsce i krótszy czas ich trwania;
- częstsze deklarowanie celu wizyt w Polsce jako odwiedzin rodziny i celu turystycznego;
- wyższy wiek (mediana 30,5 lat – u pozostałych 26 lat);
- dłuższy czas kształcenia formalnego;
- niższa częstotliwość uczestnictwa w praktykach religijnych (u katolików i prawosławnych);
- wyższa aktywność zawodowa połączona z wyższą oceną własnego statusu majątkowego oraz dłuższym stażem pracy.

Niechęć do przenoszenia się do Polski może wynikać z faktu wyższego statusu społeczno-ekonomicznego (rozumianego np. jako „kombinacja” zmiennej: wysokość dochodów, czas kształcenia formalnego, dodatkowo – zajmowane stanowisko). Osoby te najprawdopodobniej charakteryzuje znaczna stabilizacja ekonomiczna i zawodowa na Białorusi, a KP w ich przypadku może być jedynie udogodnieniem czysto pragmatycznym przy przekraczaniu granicy. Ta kategoria badanych przyznaje się do rzadszego odwiedzania Polski, jednak osoby te częściej niż pozostali deklarują, że w trakcie pobytu w Polsce odwiedzają rodzinę i krewnych. Częściej niż pozostali, deklarują odwiedzanie Polski w celach turystycznych, a rzadziej w handlowych. Własne kompetencje językowe te osoby oceniają porównywalnie do pozostałych. Z kolei, w przypadku autoidentyfikacji narodowej, w tej grupie, niemal dwa razy częściej w uzasadnieniu odpowiedzi twierdzącej do zdania: *ja jestem Polką/Polakiem*, powoływano się na pochodzenie przodków (*matka jest Polką; ojciec jest Polakiem; dziadkowie byli Polakami*). Jednocześnie tylko 6,3% osób w tej grupie zastosowało autodeklarację.

Dla pozostałych ponad 65% badanych uzyskanie KP wiąże się najprawdopodobniej z możliwością awansu ekonomicznego. Są to bowiem osoby nieco młodsze od pozostałych, o niższych dochodach i krócej uczące się w trakcie edukacji formalnej.

Podsumowanie

Badani w niewielkim stopniu zdają się wypełniać wymogi tradycyjnych kryteriów tożsamości narodowej. Ocena kompetencji językowych wypada przeciętnie. Sądzić jednak należy, że jest ona przeszacowana przez badanych, szczególnie biorąc pod uwagę fakt, że prawie połowa zadeklarowała, że w ich domu rodzinnym w ogóle nie rozmawia się po polsku. Pewne możliwości w zakresie oceny stopnia znajomości języka polskiego przez badanych stwarzają także pytania otwarte umieszczone w narzędziu badawczym. W udzielanych na nie odpowiedziach pojawiają się liczne błędy.

W przypadku oceny znajomości i kultywowania świąt, zwyczajów i tradycji polskich, ponad 67% pytanym jest w stanie wymienić cztery i więcej dowolnych świąt obchodzonych w Polsce. Dwa dominujące wskazania nie dotyczą w tym przypadku świąt wywodzących się z wierzeń religijnych, ale z historii państwowości (3 Maja; 11 Listopada). Cztery polskie zwyczaje potrafił wymienić co czwarty pytany. Jednocześnie, ponad połowa badanych przyznaje się do kultywowania dwóch i trzech polskich świąt/zwyczajów. Jednak w obydwu pytaniach, o znajomość polskich zwyczajów oraz o obchodzenie polskich świąt/tradycji, odpowiedzi nie udzieliło odpowiednio 24% i 36% pytanym.

W sytuacji pytania czy: pradziadkowie; dziadkowie; i rodzice badanych byli Polakami, badani najczęściej dawali odpowiedź twierdzącą w przypadku dziadków, następnie pradziadków i wreszcie rodziców – na co twierdząco odpowiedziała mniej niż połowa pytanym. Badanych proszono również o uzasadnienie, na jakiej podstawie tak sądzą. Uzasadnienia dotyczyły w tym przypadku powoływania się na fakt zamieszkiwania na terytorium Polski, posiadania oficjalnych dokumentów oraz stwierdzeń w rodzaju: *dziadkowie byli Polakami, matka jest Polką, ojciec jest Polakiem*. Jedynie sporadycznie pojawiały się uzasadnienia podkreślające wyznanie i możliwość kultywowania polskich tradycji: *mój dziadek jest z narodowości Polak, chodzi do kościoła, mówi że jest Polakiem*. W sumie, tylko 28% pytanym, zgodziło jednocześnie z tym, że ich pradziadkowie, dziadkowie i rodzice byli Polakami.

Największe problemy stwarza samoidentyfikacja, gdzie jedynie ponad 57% ogółu badanych zgodziło się ze stwierdzeniem: *ja jestem Polką/Polakiem*, a w uzasadnieniu tego faktu, zwykle powoływano się na komponent administracyjny (posiadanie oficjalnych dokumentów, pochodzenie), a nie na komponent tożsamościowy.

Badaną grupę można podzielić ze względu na cele, jakie po uzyskaniu KP wiążą z Polską. Generalnie, osoby młodsze swoją przyszłość po uzyskaniu KP,

wiążą z Polską. Badani o ustabilizowanej pozycji społeczno-zawodowej nie przejawiają takich motywacji, a KP jest w ich przypadku raczej pragmatycznym udogodnieniem przy przekraczaniu granicy. Pierwsza grupa wyróżnia się przede wszystkim dominacją komponentu tożsamościowego przy samoidentyfikacji narodowej.

Wyznanie nie wpływa na wzmocnienie składowych tradycyjnej tożsamości narodowej. W przypadku znajomości języka, wpływ wyznania wykazuje współzależność jedynie z częstotliwością prowadzenia rozmów w języku polskim w środowisku domowym. Jednak nie znajduje to przełożenia na ocenę znajomości języka polskiego. Wyznanie nie powoduje także wzrostu powiązania między komponentem tożsamościowym przy samoidentyfikacji narodowej. Trudno też dostrzec, aby wyznanie istotnie wpływało na stopień znajomości i kultywowanie polskich świąt czy zwyczajów.

Bibliografia

- Babiński G., Chałupczak H. (red.), (2006), *Diaspora polska w procesach globalizacji. Stan i perspektywy badań*, Kraków
- Barth F. (1969), *Introduction*, [w:] F. Barth (red.), *Ethnic Groups and Boundaries*, Oslo
- Bauman Z. (2006), *Tożsamość, Rozmowy z Benedetto Vecchim*, Gdańsk
- Bojar H. (2000), *Mniejszości społeczne w państwie i społeczeństwie III Rzeczypospolitej*, Wrocław
- Boksański Z. (2005), *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa
- Brubaker R. (2004), *Ethnicity without groups*, Cambridge
- Dashefsky A. (ed.), (1976), *Ethnic Identity in Society*, Chicago
- Fenton S. (2007) *Etniczność*, Warszawa
- Georgica J. P. (2009), *Media in Belarus*, Białystok
- Georgica J. P. (2012), *Przesłanki i perspektywy Akcesji Białorusi do Unii Europejskiej*, Warszawa
- Głowacka-Grajper M. (2013), *Zbiorowości polskie w zachodnich republikach byłego ZSRR* „Studia BAS” nr 2(34)
- Huntington S. (2007), *Kim Jesteśmy? Wyzwania dla amerykańskiej tożsamości narodowej*, Kraków
- Kabzińska I. (2009), *Między pragnieniem ideału a rzeczywistością. Polacy na Litwie, Białorusi i Ukrainie w okresie transformacji systemowej przełomu XX i XXI stulecia*, Warszawa
- Kinloch C. G. (1979), *The Sociology of Minority Group Relations*, New York
- Kłoskowska A. (1996), *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa
- Krasowska H. (2012), *Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie*, Warszawa
- Kwaśniewski K. (1992), *Socjologia mniejszości a definicja mniejszości narodowej*, „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa” t. 1
- Lietuvos gyventojai 2011 metais/Lithuanian 2011 Population Census in Brief*, Vilnius 2012

- Melchior M. (1993), *Kategoria tożsamości jako wyzwanie badawcze*, [w:] A. Jawłowska, M. Kempy, E. Tarkowska (red.), *Kulturowy wymiar przemian społecznych*, Warszawa
- Mucha J. (2005), *Oblicza etniczności. Studia teoretyczne i empiryczne*, Kraków
- Mucha J. (1999), *Kultura dominująca jako kultura obca. Mniejszości kulturowe a grupa dominująca w Polsce*, Warszawa
- Michalska M. (red.), (2011), *Polacy poza granicami kraju w progu XXI wieku. Różne oblicza polskiej tożsamości*, Wrocław
- Preece J., J. (2007), *Prawa mniejszości*, Warszawa
- Radzik R. (2012), *Tożsamości zbiorowe Białorusinów*, Lublin
- Sadowski A. (2008), *Naród kulturowy jako kategoria badawcza w socjologii narodu*, [w:] A. Sakson (red.), *Ślązacy, Kaszubi, Mazurzy i Warmiacy – między polskością a niemieckością*, Poznań
- Sadowski A. (1991), *Narody wielkie i małe. Białorusini w Polsce*, Kraków
- Sadowski A. 1996), *Pogranicze polsko-białoruskie. Tożsamość mieszkańców*, Białystok
- Sierakowska J. (2014), *Mołdawianie w kosmos nie letajut bez wina*, Gliwice
- Smith A., D. (1991), *National Identity*, London
- Smułkowa E. (2004), *Inna polskość?* [w:] A. Kuczyński, M. Michalska (red.), *Kultura i świadomość etniczna Polaków na Wschodzie*, Wrocław
- Szacki J. (2004), *O tożsamości (zwłaszcza narodowej)*, „Kultura i Społeczeństwo” 2004, nr 3
- Szymanowska L. (2011), *Wdrażanie węgierskiej ustawy o obywatelstwie* <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2011-02-02/wdrazanie-węgierskiej-ustawy-o-obywatelstwie> [2011-02-02]
- Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (Dz.U. nr 180, poz. 1280)

SUMMARY**Polish National Card versus National Identity. The Example of Poles in Belarus**

The article presents the results of a research on Polish national identity among people applying for the Polish National Card in Minsk, Belarus. The research project covered 125 persons who between March and the end of July 2013 had completed a course preparing them for an interview with the Consul of the Republic of Poland in order to obtain the Polish National Card. The research was to evaluate the traditional, ethnic criteria of the national bond, which largely overlap with the criteria required to be met by applicants for the Pole's Card according to the Act on Pole's Card of 7 September 2007. The results of the research suggest poor internalisation of the criteria of traditional national identity among the respondents.

Keywords:

Belarus, national identity, Polish National Card, Polish national minority in Belarus